

RECEPCIÓ I IMATGE DE MIQUEL MARTÍ I POL A TRAVÉS DE LES ANTOLOGIES DE POESIA (1964-2012)¹

JOSEP CAMPS ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya

Recognition and image of Miquel Martí i Pol through his poetry anthologies (1964-2012)

L'estudi analitza la recepció de l'obra de Miquel Martí Pol entre 1964 i 2012 a partir d'un gènere concret: les antologies de poesia. Uns anys en què les propostes del poeta de Roda van ser objecte de valoracions —i d'interpretacions— notòriament divergents. El comentari dels motius que expliquen la tria dels poemes antologats —i la valoració dels reculls d'on han estat extrets— permet, a més, poder resseguir el procés de configuració de la imatge de Martí i Pol al llarg d'un període prou significatiu de la cultura catalana del segle passat i d'inicis del present.

Paraules clau: Poesia, antologia, recepció, imatge, Martí i Pol.

The study analyses the recognition that Miquel Martí i Pol's work had from 1964 to 2012, from a specific genre: Poetry anthologies. Along those years, the proposals made by the poet from Roda were the aim of highly different appraisals and interpretations. The comment on the motives that explain not only the choice of the anthologised poems, but also the valuation of the compilations from where they were taken, can also allow us to follow the process that the configuration of Martí i Pol's image had from last century to the beginning of this one, a highly meaningful period of Catalan culture.

Keywords: Poetry, anthology, reception, image, Martí i Pol.

Es pot afirmar que en el marc de la cultura catalana Miquel Martí i Pol ha estat, amb tota seguretat, el darrer poeta que ha assolit la categoria de «poeta nacional». No hi ha dubte que en aquest procés hi han ajudat aspectes biogràfics (condició obrera, lluita contra l'opressió social, compromís nacional, malaltia, musicacions de poemes a càrrec de famosos cantautors), crítics (concepció d'una poesia intel·ligible) o didàctics (incidència en el món de l'ensenyament primari i secundari). Però també hi han posat el seu gra de sorra les antologies de poesia, siguin d'autor (dedicades a Martí i Pol) o bé generals (que inclouen altres poetes). El propòsit d'aquest treball no és altre que el de descriure la presència —i l'absència— de Martí i Pol a les tries de poesia realitzades en llengua catalana des de mitjan dècada de 1960 fins al lliandar de la segona dècada del segle XXI. I veure'n, ni que sigui panoràmicament, quina ha estat la seva cotització en la borsa de la literatura catalana dels darrers cinquanta anys.²

1. Una primera versió d'aquest article, que ara presentem convenientment revisat i ampliat, té el seu origen en una intervenció en el II Col·loqui Internacional Miquel Martí i Pol (17-19 d'octubre de 2013).

2. L'única aproximació al tema que tractem es troba a Soldevila (2004: 42-48).

Les antologies dels anys seixanta i setanta

El 1954 Miquel Martí i Pol publicava el primer llibre, *Paraules al vent*, guardonat amb el premi Óssa Menor. A aquest títol el va seguir, tres anys després, *Quinze poemes*. Potser el contingut d'ambdós reculls, escassament proclius a la tendència vigent, el realisme històric, explica el fet que el seu nom no aparegui a *Poesia catalana del segle XX* (1963), de Josep M. Castellet i Joaquim Molas. Els dos crítics justificaven la tria afirmant que «no hem volgut limitacions ni d'edat, ni d'estètica —sempre, però, dins d'una mena o altra de modernitat, és a dir, almenys de voluntat de realisme» (Castellet & Molas, 1963: 199). A la mostra sí que hi apareixen alguns autors que són nascuts a la mateixa dècada que Martí i Pol (Gabriel Ferrater, Xavier Amorós, Jordi Sarsanedas, Blai Bonet) o més joves (Francesc Vallverdú, Miquel Bauçà).

La primera presència de Martí i Pol en una antologia data de 1965 amb la *Nova antologia de la poesia catalana (De Maragall als nostres dies)*, de Joan Triadú. El crític situava el poeta en el quart i darrer període, 1951-1964, que estructurava en dues parts: la primera l'encapçalaven Pere Quart i Salvador Espriu, acompanyats de Gabriel Ferrater o Vicent Andrés Estellés, «que han decidit tenir una vocació més decidida i una personalitat més remarcable»; la segona, on incloïa el poeta de Roda, conjuntament amb Joan Sales, Jordi Pinell, Joan Fuster, Josep Maria Andreu, Guillem Viladot, Anton Sala-Cornadó i Ramon Xirau, «reflecteix un marge de confiança més limitat» (Triadú, 1965: 30). Triadú antologa només un poema de Martí i Pol, «Meditació última», que clou *El poble*, recull amb què la crítica considera que s'inicia la etapa realista de la seva producció. El 1973 Triadú va revisar l'antologia. Martí i Pol continuava formant part de l'esmentat període; tanmateix la nòmina de poetes havia canviat substancialment: ara la integraven Joan Colomines, Xavier Amorós, Josep M. Llompart, Blai Bonet, Joan Vergés, Joan Argenté, Francesc Vallverdú, Miquel Bauçà i Guillem Viladot, l'únic supervivent de la tria primigènia. Triadú també substituïa el poema de l'antologia anterior per altres quatre, significativament extrets de *Vint-i-set poemes en tres temps*, el llibre en què Martí i Pol encetava la reflexió sobre la malaltia i els efectes que tindrà en el seu cos i la seva personalitat: «No demano gran cosa», «Cada matí...», «Del bosc, abans tan pròxim» i «Es pot dir encara». El motiu d'aquest canvi s'explica pel rebuig del crític a qualsevol mostra lligada al realisme històric: s'ha volgut, en definitiva, « cercar la qualitat, de la qual la poesia catalana ha estat temptada de prescindir, com ho han estat tot d'altres poesies de tants pobles, sobretot aquells en què la poesia ha pogut constituir un actiu apreciable de lluita i reivindicació» (Triadú, 1973: 38).

El 1968, després de nombroses vicissituds, va publicar-se *Un segle de poesia catalana*, compilació iniciada per Jaume Bofill i Ferro, i completada per Antoni Comas. L'encàrrec datava de 1947 quan l'editorial Àncora (Destino) va encarregar a Bofill una antologia que, amb finalitat d'inventari i exhaustivitat, havia de presentar una disposició cronològica que abastés d'Aribau fins a l'actualitat; cada poeta anava acompanyat, a més, d'una nota introductòria a la seva obra. La tria de poemes de Martí i Pol i el text de presentació eren obra exclusiva de Comas (Bofill & Comas, 1968: 1267). L'estudiós mataroní dividia en dues etapes la seva producció: mentre que a la primera «es preguntava pels grans misteris de Déu,

de l'home, de la vida i de l'amor», la segona representava l'evolució «vers un món de realitats molt concretes» com són «el seu poble, la fàbrica on treballa, la gent —amb els seus petits vicis i les seves petites felicitats». La selecció feia evident aquesta dualitat ja que incloïa els poemes «Preguem» i «Arbre nu», de *Paraules al vent*; «XI», de *Quinze poemes*, i «El poble», «Romanç» i «Inventari del poble», d'*El poble*. A la segona edició, de 1981, Comas va ampliar tant la introducció com la tria de Martí i Pol; no en va durant la dècada dels setanta s'havia començat a publicar l'*Obra poètica* a Llibres del Mall i havien aparegut aplecs tan representatius com *Estimada Marta*. Així Comas hi incorporava una tercera etapa marcada pel tema de la mort i «que tenyeix les seves paraules d'una profunda melangia», tot i que no ha minvat «la seva capacitat per a la ironia i per a l'efusió sentimental gairebé madrigalesca» (Bofill & Comas, 1981: 310). Consegüentment la tria es va eixamplar fins als vint-i-vuit poemes, extrets en bona part dels reculls redactats a partir de 1970 com, per exemple, «Aquesta remor que se sent...», de *Vint-i-set poemes en tres temps*; «Quasi faulta», de *La pell del violí*; «Ara penso sovint», d'*He heretat l'esperança*; «Autobiografia», d'*Autobiografia*; «Metamorfosi-I» i «Salveu-me els ulls», de *Quadern de vacances*; «Ombra i forcall...», de *Llibre dels sis sentits*; «Fulla per fulla», de *Crònica de demà*, i «Les clares rutes del teu cos...», d'*Estimada Marta*. Però també n'hi ha d'escrits anteriorment i donats a conèixer a *L'arrel i l'escorça*, el primer volum de l'*Obra poètica*, com «La fàbrica» i «Balada», de *La fàbrica-1959*.

Tanquem aquest primer apartat donant notícia de la presència i de l'absència del poeta a les antologies de la dècada dels setanta. *Antologia de la poesia social catalana*, d'Àngel Carmona, fou una tria en què el compilador (Carmona, 1970: 5-14), invocant Karl Marx, definia el concepte de poesia a què feia referència el títol: «no admetem com a poesia social cap mostra irreductible de vocació reaccionària: posem per cas, racisme, bel·licisme, pessimisme que afirma la dolenteria humana sense cap possibilitat d'esmena». Pel que fa a Martí i Pol, Carmona, en una breu nota, es limitava a assenyalar que «ocupa un càrrec a la indústria» i donava notícia dels reculls publicats; quant a la selecció, només aplegava «Do de l'esperança», de *La fàbrica-1959*. El 1977 Josep Maria Sala-Valldaura compilava una *Antologia de la poesia eròtica catalana del segle XX* on incorporava el poema «Romanç», d'*El poble*, a l'apartat «Crítica social», mentre que Lluís Gassó i Carbonell, a *Les mil millors poesies de la llengua catalana* (1979), presentava tres poemes de la dècada dels seixanta: «Meditació última», «He heretat l'esperança» i «Amor, em plau la teva veu tan fina». Tanmateix, el poeta de Roda no serà antològic a cap de les tres antologies amb què es clou la dècada. Així, Castellet i Molas tancaran l'*Antologia de la poesia catalana* (1979), preparada per a la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», amb Vicent Andrés Estellés, nat el 1924. Semblantment, *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)* (1980), de Sala-Valldaura, amb la col·laboració de Vicenç Altaió, «parteix de la lectura de tota la poesia publicada per autors joves, és a dir, per aquells escriptors que són editats per primera vegada posteriorment al 1968» (Altaió & Sala-Valldaura, 1980: 11), cosa que explica la presència de poetes contemporanis, pel que fa a la naixença, a Martí i Pol com Albert Ràfols-Casamada o Segimon Serrallonga. Tampoc no serà present a *La nova poesia catalana* (1980), de Joaquim Marco i Jaume Pont, que s'iniciava, cronològicament, amb Feliu Formosa, nascut el 1934.

Les tries de Miquel Desclot

La primera antologia dedicada íntegrament a Martí i Pol en llengua catalana —en castellà n'havia aparegut una el 1974—³ es va publicar el 1979: *Cada mot un món*, adreçada al món escolar i compilada per Miquel Desclot.⁴ Un any, tinguem-ho present, que el català va accedir a l'ensenyament primari i secundari després de l'ostracisme a què el va sotmetre el règim franquista. En un breu pròleg, «Miquel Martí i Pol, com el campanar de Roda» (Desclot, 1979: 9-14), l'antòleg en proporcionava uns apunts biogràfics —remarcava que «és un dels poetes més populars de la literatura catalana actual»— i feia una proposta de periodització de la seva obra.⁵ Hi trobem una primera etapa, de 1955 a 1970, en què «la poesia li serveix de testimoni, no d'arma», que es caracteritza per l'arrelament al lloc nadiu, l'aproximació al món del treball, i la defensa d'una classe social i d'un país oprimint, i que culmina amb els reculls *El poble* i *La fàbrica*. Aquest vessant de la producció martiniana, la que dona a l'exterior segons Desclot, es complementa amb un altre, l'interior, «la realitat de dins», que és el que ja es detecta a *Paraules al vent* i *El fugitiu*, marcats per una crisi de creences, i és el que predomina a la segona etapa, a partir de 1970, en què la malaltia obliga el poeta a tancar-se en si mateix —en un procés que va de l'aïllament a l'acceptació— i que és definida com «la més sòlida, decisiva i transcendent de tota la poesia de Miquel Martí i Pol». La tria, feta a partir dels tres primers volums de l'*Obra poètica* —*L'arrel i l'escorça*, *El llarg viatge* i *Amb vidres a la sang*— i dels aplecs *Crònica de demà* i *Estimada Marta*, és dividida en set apartats temàtics, encapçalats amb el títol d'un vers del poeta: Roda de Ter («Visc en un poble petit, en un país petit»), el món del treball («Tant treballar ens taca la pell»), la crítica social («Poder parlar sense estrafer la veu»), la malaltia («Amb vidres a la sang»), l'amor («El teu cos i el meu en un sol cos»), l'autobiografia («Aquests versos els dic per a mi sol») i el món infantil («Les quatre estacions»). L'antologia presentava alguns dels poemes que esdevindran més cèlebres de Martí i Pol: «Inventari de poble», «La fàbrica», «L'Elionor», «He heretat l'esperança», «Petita faula de mi mateix», «No em prens ni et prenc...», «Mireu-me bé, sóc l'altre...» o «Amb els dits ben oberts».

El 1981 Desclot donava a conèixer *Tretze poetes catalans*, una antologia en què Martí i Pol compartia protagonisme amb Joan Alcover, Maria Antònia Salvà, Josep Sebastià Pons, Josep Maria López-Picó, Clementina Arderiu, Josep Maria de Sagarra, Marià Manent, Tomàs Garcés, Marià Villangómez, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Salvador Espriu i Gabriel Ferrater. La tria completava l'apareguda a *Dotze poetes catalans* (1981), també de Desclot; de fet, els dos llibres formaven un díptic de vint-i-cinc poetes del segle XX. En una nota preliminar (Desclot, 1981: 7-16) s'indicaven els motius de la tria: de cada poeta s'escollien deu textos, «la resposta no pot ser més senzilla: perquè calia donar una mínima unitat —arbitrària, això

3. El volum bilingüe *Antologia poètica* va ser publicat a la col·lecció de poesia «El Bardo». La tria i el pròleg anava a càrrec de Francesc Vallverdú mentre que la traducció era obra de José Corredor Matheos.

4. El títol procedeix d'un poema del recull *La pell del violí*.

5. Miquel Desclot, conjuntament amb Jaume Medina, havien ofert en el pròleg a *El llarg viatge*, el segon volum de l'*Obra poètica*, una proposta de classificació de la producció del poeta que, a grans trets, coincideix amb la del pròleg de 1979: a) 1948-1956: etapa d'un to metafísic general; b) 1956-1970: etapa realista; i c) 1970-1976; etapa tenyida d'interiorisme.

sí— al recull. I prou». L'antologia tenia la mateixa finalitat que la de 1979 perquè estava pensada «per a l'escola catalana actual, amb la idea d'oferir un material poètic ben divers i de bon treballar a les classes». La notícia que encapçalava la tria de Martí i Pol insistia en el que s'havia exposat a *Cada mot un món*: «la seva poesia, de diversa temàtica i to, ha conegut els darrers anys un èxit de públic sense precedents. És, sens dubte, el poeta més popular dels darrers temps». La majoria de poemes provenien de l'antologia anterior tot i que n'incorporava tres de nous: «El poble», «No fa gaire temps» i «Confio molt que sempre...».

El 1993 Desclot va publicar una nova antologia martiniana, *Amb sang els compto*, presidida, una vegada més, per una intencionalitat didàctica, tal i com ho evidència el mateix pròleg, «Al taller de Miquel Martí i Pol» (Desclot, 1993: 7-25), un resum de la conferència pronunciada per encàrrec del Servei d'Ensenyament del Català del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya a mestres i professors de secundària. L'objectiu de la tria era doble: «conèixer millor l'obra d'un dels pocs poetes catalans llegits en els nostres apoètics temps» i «endinsar-se més a fons en els dominis d'un tipus d'expressió [el llenguatge poètic] que a hores d'ara no s'ensenya a cap acadèmia». Un dels aspectes singulars de l'antologia és la vertebració del volum, talment les estances d'una casa. La primera, «Vestíbul dels primers passos», reproduïx textos del que Desclot considera l'etapa d'aprenentatge, extrets d'*El llarg viatge* i del primer volum de l'*Obra poètica* d'Edicions 62, i que serveixen de punt de partida per a reflexionar sobre el terme autodidacta, en el sentit de l'adquisició d'un ofici, i la contraposició de la tasca de Martí i Pol a la de Carles Riba: mentre que el poeta de Roda «va aprendre l'ofici amb uns pocs mestres descoberts pràcticament a l'atzar, en les poques hores de lleure que li deixava la fàbrica», l'autor de les *Tres suites* «va tenir al seu abast, al llarg d'una joventut íntegrament consagrada a l'estudi, els millors mestres de les literatures clàssiques i modernes». Quant a la tria, Desclot ofereix quatre poemes: «Captard», «Plou i fa sol», «Collarets de llum» i «Mare, si fos mariner»; d'aquest darrer en fa una lectura en què detecta les influències de Joan Salvat-Papasseit i Tomàs Garcés. També ens apropa als models d'aquests primers anys —Miquel Arimany, Blai Bonet, Tomàs Roig i Llop i Joan Teixidor— vinculats a una lírica d'introspecció cristiana. En aquests poemes Martí i Pol conrearà una poesia «que aspira a la nuesa, la simplicitat i l'economia expressiva més radicals» i que cerca la comunicació amb els lectors, tot deixant de banda l'experimentalisme i l'abstracció.

L'estança següent, «Estança del poeta que parla», aplega la poesia escrita des de la segona meitat dels anys cinquanta i en la totalitat de la dècada dels seixanta: «la seva naturalesa reflexiva troba de seguida l'expressió justa en una mena de poesia discursiva, que tendeix a l'expansió de la conversa més que no pas a la concentració del cant». Es tracta de poemes amb una interpel·lació explícita a la segona persona del plural (s'adrecen a una col·lectivitat per esdevenir «la veu del seu poble») i un to col·loquial. Desclot no s'està d'assenyalar alguns trets de la poesia del període: formals, com la irregularitat mètrica (i la polimetria) que simula el ritme de la prosa però que està basada en el respecte a metres com l'hexasíl·lab, el decasíl·lab o l'alexandrí; o d'organització del material, ja que es tracta de reculls que responen a estructures no tancades en tant que podrien ser ampliat amb poemes de la mateixa època sense que el sentit del llibre en restés alterat (com a

Quinze poemes o *El poble*). Especialment interessant és la remarca que fa Desclot sobre la importància d'aquesta etapa, considerada per alguns crítics com una preparació de l'obra escrita a partir de 1970: «a l'últim es reconeixerà que la millor poesia martiniana d'aquells anys cinquantes i seixantes quedarà a la fi com una de les manifestacions més perdurables de l'estadi de la nostra història literària que amb Castellet i Molas hem anomenat *realisme històric*». La tria alterna poemes que ja gaudien d'una certa fama com «Balada», «Autobiografia» o «La fàbrica», amb d'altres de més desconeguts com «Tenim la veu cansada», «L'home» o «Pico l'ullet». Altrament, la secció «Passadís» mostra una selecció de les lletres martinianes de cançons, «de batalla» indica l'antòleg, i que esdevenen la seva aportació al fenomen de la Nova Cançó.

La penúltima secció, «Estança estreta», com el seu nom apunta, fa referència als anys en què Martí i Pol es va replantejar la seva tasca literària a causa de la malaltia. Per a Desclot el tret característic de la producció del període és l'intent de condensar l'expressió poètica i l'ús d'uns patrons mètrics més rígids (com a *Cinc esgrafiats a la paret*, bastit a partir de disset versos decasil·làbics). El nombre de poemes escollits —precedents, sobretot, de *Quadern de vacances* i *Estimada Marta*— és relativament breu respecte al d'«Estança del poeta que parla», tot i que n'inclou de tan coneguts com «Cada mot, un món», «Metamorfosi-I» o la sèrie «Set poemes d'aniversari». Posa el punt i final a l'antologia «Darrera estança», amb el subtítol «El poeta a la feina», on trobem una amalgama de poemes editats de feia poc, com «No trobaràs l'adolescent perdut» a *Suite de Parlavà*, amb d'altres que en el moment de publicar l'antologia romanien inèdits com «Potser algun dia em cansarà la pluja», «Potser si torno de puntetes m'acollirà» i «Diràs el cos i tot serà més», que van ser recollits, pòstumament, el 2004 en el quart i darrer volum de *l'Obra poètica* d'Edicions 62.

L'antologia de Ricard Torrents

El 1982 Ricard Torrents, a petició de Joan Oliver, director literari d'Aymà, publicava una *Antologia poètica* de Martí i Pol; dos anys després hi va incorporar poemes procedents del *Primer llibre de Bloomsbury* i *Andorra (postals i altres poemes)*. L'edició definitiva, que afegia poemes dels llibres publicats entre 1984 i 1997, va veure la llum el 1999 a Proa amb el títol *Amb els ulls oberts*, amb motiu del setantè aniversari del poeta. La tria anava precedida d'un pròleg (Torrents, 1999: IX-XXX) i s'adreçava, a diferència de la proposta de Desclot, als lectors de poesia en general.

A la primera part del pròleg, «Esbós biogràfic», Torrents ens apropa a l'horitzó històric de l'autor i a la seva vida marcada per les malalties de la tuberculosi, que va contreure de jove, i de l'esclerosi múltiple, que va començar a patir als quaranta anys. Remarca, així mateix, el treball a la fàbrica; la crisi religiosa que «portà el poeta de Roda a afermar-se en si mateix, en les arrels de la seva història i de la seva capacitat poètica»; l'activisme cultural i polític, i la condició, durant els anys setanta i vuitanta, de ser el poeta en llengua catalana més editat, en paral·lel al reconeixement públic i institucional.

La segona part, «Components de la poesia de Miquel Martí i Pol», permet a Torrents explicitar els elements de què s'ha servit per a elaborar l'antologia. Encara que defensa la validesa d'una lectura biobibliogràfica de l'obra poètica de Martí i Pol que relacioni la trajectòria del poeta, la història del país i la publicació dels llibres, afirma que opta per una lectura globalitzant ja que «es presenta extremadament unitària d'intencions i d'accions en tots els reculls»; malgrat tot adverteix que hi ha una progressió qualitativa que es fa evident tant en el perfeccionament lingüístic i mètric com en els canvis temàtics que experimenta. Per al crític quatre són els elements que vertebraren la poesia martiniana: a) la pugna entre la tensió utòpica amb la tensió realista i ironitzant; de la dialèctica entre les dues tensions en neixen la tendresa (que recorda Salvat-Papasseit) i la gravetat; b) «l'actitud de qui veu el món des de la banda dels qui solen perdre i han de lluitar molt per no sucumbir-hi»; c) el mimetisme, hi ha «poemes que traspuen poesia d'altres poemes», i la intertextualitat, els ressons entre poemes de diversos llibres, i d) la interdependència entre poesia i vida, «una unitat compartida pel poeta i pel lector».

La darrera part, «La recepció de l'obra de Miquel Martí i Pol», és una reflexió sobre els factors extraliteraris que expliquen la popularitat de l'obra: l'origen social, obrer i de poble, la formació autodidacta o l'esclerosi. Torrents posa en relleu el contrast que ha experimentat la producció martiniana perquè, si bé gaudeix d'un públic ampli i heterogeni, «ha continuat despertant reticències en alguns departaments universitaris, on justament és considerada massa accessible i plena de concessions»; un rebuig que s'explica pel fet que la seva obra «s'hagi produït a destemps de les poètiques contemporànies». Per tot plegat, «en el panorama de la poesia catalana actual l'obra de Miquel Martí i Pol resulta encara un objecte poètic mal identificat i mal situat».

D'acord amb els principis exposats, Torrents divideix l'antologia en onze blocs temàtics: «El poble» i «La fàbrica», amb poemes dels llibres homònims; «Personatges», que inclou textos dels reculls martinians dels anys seixanta però també de posteriors com «Lletra a Dolors» a propòsit de la mort de la seva primera muller; «Llocs, moments», indrets visitats pel poeta; «Sàtires», majoritàriament poemes del *Llibre de les solituds*; «Autobiografia», que aplega composicions publicades a partir de 1972; «Meditacions», textos reflexius que travessen l'obra des de *Paraules al vent*; «L'amor», amb una nodrida representació d'*Estimada Marta*; «Elegies», constituïda per poemes de *Vint-i-set poemes en tres temps* i *La pell del violí*; «Poemes civils», d'un evident compromís polític i nacionalista, i «Poètica», aproximacions al fet literari.

La proposta de Pere Farrés

Sol de palla trenada. Antologia poètica (1951-2003) (2007) va ser l'actualització definitiva de la selecció de la poesia de Martí i Pol realitzada per Pere Farrés. El títol definia, metafòricament, la construcció del mateix poema: «Aquest poema és un / sol de palla trenada / collit al fons d'un pou / al punt de mitja tarda».⁶ Exis-

6. Es tracta del poema, del mateix títol que el vers inicial, procedent de *Vint-i-set poemes en tres temps*.

teixen dues versions prèvies del volum: *Antologia poètica* (1983) i *Nova antologia poètica* (1997), ambdues amb nombroses reedicions i actualitzacions amb textos procedents dels nous llibres a mesura que el poeta els donava a conèixer. Els principals destinataris, semblantment a les tries de Desclot, eren els alumnes de secundària. Encapçalava la selecció un estudi que, en les tres versions, va mantenir idèntica estructura. Per qüestions pràctiques, cenyirem la nostra anàlisi a la darrera tria (Farrés, 2007: 15-76).

La primera part, «Vida i obra», és un recorregut per la biografia del poeta. Farrés en comenta aspectes diversos: l'autodidactisme, els premis, l'activitat com a traductor, crític i prologista o la difusió dels reculls, que convertiren Martí i Pol «en el poeta més llegit de la nostra cultura», per la qual cosa «la seva obra ha arribat així a un públic molt heterogeni, entre el qual ocupa un espai important el jove».

La segona part, «Evolució de l'obra poètica», és, segurament, la més interessant. D'antuvi Farrés remarca la coherència de la producció gràcies a l'estret lligam que s'estableix entre vida i obra: «la poesia de Miquel Martí i Pol és el fruit de la reflexió sobre la pròpia existència i sobre les condicions personals i col·lectives amb què aquesta existència s'ha trobat». Seguint les petges del que havien exposat Desclot i Medina al pròleg a *El llarg viatge*, l'antòleg divideix la producció en diverses etapes, no enteses com una ruptura sinó com els estadis d'una evolució, amb tres eixos temàtics que la unifiquen: «l'anàlisi de la pròpia personalitat, la projecció solidària del poeta cap als altres homes i el valor essencial de l'amor». Esquemàticament, la periodització proposada és la següent: a) 1948-1956, de *Porto la tarda recolzada al braç* a *El fugitiu*; d'aquest recull —que considera com la síntesi de la poesia anterior a 1957— en destaca la nuesa d'uns poemes que reflexionen sobre l'home i la problemàtica quotidiana; b) 1957-1970, d'*El poble* a *La fàbrica*, que coincideix amb el «realisme històric», i destaca «per la sinceritat amb què planteja els temes i el coneixement directe que en demostra». Per a Farrés la poesia d'aquesta època es basteix a partir de dos pilars, l'èpic i el líric, i, des del punt de vista formal, destaca per l'ús del poema llarg i narratiu i d'un llenguatge planer però no quotidià; c) 1971-1975, de *Vint-i-set poemes en tres temps* a *Quadern de vacances*, una etapa marcada per l'aparició de la malaltia que el minva físicament, amb la consegüent aparició de temes com la mort, la solitud o la supervivència en un món reduït. D'aquests anys l'antòleg destaca *Cinc esgrafiats a la mateixa paret*, «el moll de l'os d'aquesta època»; d) 1976-1982, de *Crònica de demà* a *Cinc poemes d'iniciació*, un període que mostra tres eixos temàtics: «l'optimisme envers el futur, la presència, de nou, de la vena amorosa i, específicament, del desig eròtic, i la reflexió política». Agudament Farrés llegeix *L'àmbit de tots els àmbits* no només com un llibre d'intenció nacionalista; e) 1983-1985, d'*Andorra (postals i altres poemes)* a *Els bells camins*, on es poetitzen experiències com la mort de la primera muller, que superarà amb la mateixa actitud vitalista que havia mostrat en altres etapes de la seva vida. Altrament, *Els bells camins* representa el cant a un nou amor; f) 1986-1989, amb un únic llibre, *Temps d'interluni*, fet que s'explica per la presència «d'una crisi complexa, personal, però que arriba a abastar àmbits col·lectius i socials», i g) 1990-2003, de *Suite de Parlavà* a *Quietud perduda*, uns reculls que presenten una marcada diversitat formal —del poema narratiu al hai-

ku— i temàtica —la revisió dels moments viscuts, l'acarament amb la recta final de la vida o el judici a la realitat política i social, no exempta d'ironia i crítica. Farrés proposa una lectura acarada d'*Un hivern plàcid*, *Llibre de les solituds* i *Haikús en temps de guerra* amb els textos del mateix poeta en què parla d'aquests reculls i que van ser aplegats a *¿Què és poesia?*.

L'últim apartat tracta de la poètica i l'estil. Farrés exposa les idees de Martí i Pol sobre el tema a partir de quatre fonts: el volum *¿Què és poesia?*; el pròleg a *Estimada Marta*; l'epistolari amb Joan Vinyoli, recollit a *Barcelona/Roda de Ter*, i l'aplec d'articles *Papers domèstics*. Els punts en què posa l'èmfasi són la relació entre poesia i experiència, «el poeta no concep la poesia com un fet extern a la pròpia vida; ans al contrari»; el tractament del llenguatge, que ha de servir per a fer entenedora l'experiència poètica, i que es caracteritza per trets com l'essencialitat, la concisió i la simplicitat, i la imatgeria que, a partir de 1971, guanya en abstracció i que, des de 1976, evoluciona cap a elements meteorològics, temporals i marítims.

Pel que fa als textos escollits, l'antòleg du a terme una tria més representativa que no pas selectiva. Per aquesta raó, hi ha mostres de pràcticament tots els llibres martinians, de *Paraules al vent* a *Quietud perduda*, ordenats cronològicament. I, a més, aquells poemes que esperàriem trobar-hi. Els reculls més antologats són *Estimada Marta*, amb dotze poemes, i *L'àmbit de tots els àmbits*, *Primer llibre de Bloomsbury*, *Suite de Parlavà* i *Llibre de les solituds*, amb deu. Contràriament hi ha aplecs força coneguts en la trajectòria martiniana que no hi tenen la presència que el lector podria suposar: ens referim a *La fàbrica* i *Vint-i-set poemes en tres temps*, amb cinc poemes cadascun; o *La fàbrica-1959*, *Crònica de demà* i *Paraules al vent*, amb quatre.

Les seleccions d'Àlex Broch

Àlex Broch a l'estudi introductori a *Poesia catalana. Antologia 1939-1968* (1985) considerava que es podien establir tres etapes en la lírica de postguerra: a) 1939-1951, marcada per la desfeta bèl·lica i la repressió franquista; b) 1951-1959, que finalitza amb la mort de Carles Riba, considerat el mestre del període, i l'esllanguiment de la poesia d'arrel simbolista, i c) 1959-1968, sota la voluntat renovadora del realisme històric i el desig d'intervenir, de manera cívica i política, en el devenir del país. La tria recollia l'obra de vint-i-set poetes, però només la que va ser editada entre 1939 i 1968 i no pas l'escripta durant aquests anys però donada a conèixer amb posterioritat, cosa que condiciona la presència d'autors com Brossa, Estellés, Vinyoli i Martí i Pol. Pel que fa al poeta de Roda, només va seleccionar tres poemes: «Sonet», de *Paraules al vent*; «Aquells que no he estimat...», de *Quinze poemes*, i «L'heroi», d'*El poble*.⁷

Broch, de tota manera, donarà a conèixer el 2000 una *Antologia poètica* dedicada íntegrament a Martí i Pol i que va ser reeditada el 2004 i el 2008. El text preliminar (Broch, 2004: 7-23) parteix d'una premissa: exposar «quines són les cau-

7. Els poetes més antologats per Broch són Carner, Riba, Foix i Espriu, amb set poemes cadascun.

ses i els motius que han fet de la poesia de Martí i Pol un referent imprescindible i obligat de la nostra poesia contemporània». Ho explica, en part, el fet que la lírica martiniana pertanyi a la «poesia de l'experiència», ja que el material que elabora pertany al seu món, emmarcat en un temps històric concret, el de la societat catalana de la segona meitat del segle xx. Quant a l'evolució de l'obra poètica, Broch traça cinc etapes en una periodització que, a grans trets, no s'allunya gaire de la proposada per antòlegs anteriors: a) 1948-1957, de *Porto la tarda recolzada al braç* a *El fugitiu*, en què es planteja una poesia, amb ressons del neopopularisme i d'autors de la generació castellana del 27, de caràcter metafísic i existencial; b) 1958-1971, d'*El poble* a *La fàbrica*, en què la geografia personal (Roda i el món del treball) serveix al poeta per a traslladar la mirada cap als altres. Una poesia que esdevé una elegia compromesa amb una classe social («L'Elionor», n'és una mostra fefaent), per la qual cosa «la seva obra és una de les manifestacions més importants i riques d'aquest període literari, i avui es converteix quasi en un exemple de referència per explicar el que fou el realisme poètic dins la literatura catalana»; c) 1970-1975, de *Vint-i-set poemes en tres temps* a *Quadern de vacances*, representa, arran de la malaltia que afecta el poeta, un altre punt d'inflexió que acara l'obra a una interiorització que l'obliga a reflexionar sobre el canvi de vida, les limitacions que se li imposen o la presència de la mort; d) de 1976 a 1985, de *Crònica de demà* a *Els bells camins*, respon a una nova onada vitalista i que coincideix amb un període de llibertat de la societat catalana després del franquisme (*L'àmbit de tots els àmbits* és la resposta a l'assumpció d'aquests postulats). També en aquesta etapa intervenen elements autobiogràfics com la mort de la primera dona (plantejada a *Llibre d'absències*) i el naixement d'un nou amor (expressat a *Els bells camins*), i e) 1986-2002, de *Temps d'interluni* a *Després de tot*, que mostra un retorn a la mirada interior des de la vellesa: l'autor hi efectua un balanç de la vida en què la memòria, la interrogació i l'autoreflexió hi tenen un paper cabdal.

La tria, com la de Farrés, presenta els poemes —i els reculls a què pertanyen— ordenats cronològicament en funció de la data d'escriptura. Hi ha, per tant, des de *Porto la tarda recolzada al braç* fins a *Llibre de les solituds* una representació, en major o menor grau, de tots els aplecs de Martí i Pol. El recull amb poemes més antologats és, amb nou, *Un hivern plàcid*; el segueixen, amb vuit, *Primer llibre de Bloomsbury* i *Suite de Parlavà*; amb set, *Estimada Marta*, *L'àmbit de tots els àmbits* i *Temps d'interluni*, i amb sis, *La fàbrica*, *La pell del violí* i *Llibre de les solituds*. Com es pot observar, la majoria de textos pertanyen a poemaris escrits a partir de 1970 mentre que els redactats durant l'etapa realista tenen escassa representativitat. Tanmateix, Broch no oblida poemes coneguts com «Balada», «El poble», «L'Elionor» o «Nova oració del Parenostre».

Les antologies del canvi de mil·lenni

Durant les dues darreres dècades del segle passat i la primera del nou mil·lenni el nom de Martí i Pol va aparèixer en nombroses tries. Així, el 1982 la Universitat de Barcelona, amb motiu de l'homenatge que li va tributar la Facultat de Filologia, va editar una *Antologia poètica*; no s'indica el nom de l'antòleg, però la

D'esquerra a dreta: Jordi Sarsanedas, Núria Picas, Emili Teixidor, Dolors Feixas, Miquel Martí i Pol i Antoni Pous (1960?). Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

selecció, de trenta poemes, contemplava bona part dels més coneguts: «El poble», «Mireu-me bé: sóc l'altre», «Pas de dansa» o «Metamorfosi-I». Tres anys després, Josep Balagué i Tarrés i Josep Pi i Caparrós reproduïen «Meditació última», a *l'Antologia de la poesia patriòtica catalana*. Paga la pena assenyalar que Martí i Pol va tenir una nodrida representació a *Nou segles de poesia als Països Catalans* (1986), de Celdoni Fonoll: trenta-quatre poemes —alguns acompanyats de música—, la majoria dels quals ja eren presents a les tries anteriors. En canvi, i de manera estranya, Martí i Pol és absent a *Dinou poetes dels seixanta* (1987), elaborada per Enric Balaguer. I sorprèn més encara perquè a l'estudi introductori (Balaguer, 1987: 7-41) s'afirma que l'objectiu del volum és «presentar un grup de poetes coetanis que segueixen, a grans trets, una mateixa estètica: el realisme». L'explicació rau en el fet que Balaguer considera Martí i Pol, com Estellés, un

poeta dels cinquanta encara que reculls com *La fàbrica* o *El poble* (escrits a finals de la dècada) «constitueixen, sens dubte, una de les aportacions més decisives i reeixides de la nostra poesia realista». L'antologia, per tant, aplega aquells poetes realistes, encapçalats per Gabriel Ferrater, que «tenen en comú començar a escriure, o a publicar, en la dècada dels seixanta». Radicalment distinta és *Poetria* (1990), preparada per Albert Planells i Francesc Vernet. Es tractava d'una antologia destinada a l'ensenyament secundari i, per aquesta raó, els textos escollits de Martí i Pol, procedents dels reculls *Cançons*, *La fàbrica*, *Vint-i-set poemes en tres temps*, *Quadern de vacances* i *Estimada Marta*, es troben al servei d'una finalitat didàctica: «L'Elionor» serveix com a exemple de poesia en vers lliure, «De mi en sé poca cosa...» presenta una «expressió conceptual» (pròpia de la sobrietat i l'abstracció), «Riu amunt» mostra una intenció lírica, «Evocó rams de fosca...» il·lustra el to greu i seriós i «Si parlo de la mort» fa palès el tema que reflecteix el títol.

El 1991 es va editar *L'escriptor de poesia*, una tria de poesia del segle xx elaborada per Jordi Balcells i Albert Roig, destinada també a l'ensenyament secundari. La nòmina d'autors, prou extensa, abasta de Miquel Costa i Llobera a Jordi Cornudella; quant a Martí i Pol els antòlegs seleccionen només dos poemes de *Llibre d'absències*: «El passat» i «Oracles». El punt de vista didàctic també va impregnar una altra *Antologia general de la poesia catalana* (1993), de Josep Borrell, que incorpora el poema «De societat», del volum *Crònica de demà*, al capítol dedicat al realisme històric i la Generació dels Setanta. Aquest mateix any Xavier Lloveras i Albert Roig van publicar *L'artista de la paraula*, una antologia de poesia catalana del segle passat. O millor dit, de poetes: Josep Carner, J. V. Foix, Carles Riba, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Joan Vinyoli, Gabriel Ferrater, Vicent Andrés Estellés, Blai Bonet, Miquel Bauçà, Narcís Comadira i Pere Gimferrer. Sobre els criteris de selecció —a més de Martí i Pol, l'antologia no contemplava noms com Joan Salvat-Papasseit, Pere Quart o Salvador Espriu— Lloveras i Roig afirmen que «nosaltres no creiem que hàgim de justificar res. La tria mateixa són les raons mateixes i el discurs de cada antòleg. [...] Simplement: pensem amb Riba que “triar és opinar” i ens aturem aquí» (Lloveras & Roig, 1993: XI). A l'últim, i des d'una perspectiva educativa, cal apuntar els tres volums temàtics martinians que va preparar Carles Duarte el 1994: *Autoretrat*, *Tendresa* i *Terra*.

El 1996 s'edità *Deu poetes d'ara*, una compilació de Dolors Oller com a penúltim volum de «Les Millors Obres de la Literatura Catalana». Martí i Pol, com hem apuntat, no havia estat inclòs a l'*Antologia general de la poesia catalana* que havien preparat Castellet i Molas a la mateixa col·lecció i sembla com si la seva presència a l'aplec, conjuntament amb la de Blai Bonet, serveixi per omplir aquest buit. A més dels dos poetes, la tria presentava Feliu Formosa, Joan Margarit, Miquel Bauçà, Marta Pessarrodona, Narcís Comadira, Antoni Marí, Francesc Parcerisas i Pere Gimferrer. Per a l'antòloga (Oller, 1996: 5-9), Bonet i Martí i Pol són l'enllaç entre els darrers poetes de la tria de Castellet i Molas (Ferrater i Estellés) i els altres poetes antologats, nascuts durant la Guerra i la immediata postguerra. No en va tant el poeta osonenc com l'illenc, «apareixen aquí com a testimonis d'una certa continuïtat i, al mateix temps, com a indicatius d'un cert canvi figuratiu respecte de la poesia anterior, la qual, gestada dins el primer quart

del segle vint, manifestava encara una clara i predominant influència simbolista». La impressió, per tant, és que sembla com si ambdós s'haguessin encabint amb calçador ja que són els altres autors els que «conformen el motiu específicament determinant d'aquesta antologia». La tria de Martí i Pol —equivalent, això sí, en nombre a la dels altres poetes presents al volum— abasta les diverses etapes de la seva producció, amb un predomini dels poemes redactats a partir de 1970: a més de «La creació» i «L'Elionor», hi trobem, per citar-ne alguns, «Salveu-me els ulls», «No em prens ni et prenc...», «Fa un hivern indecís que es dilueix», «No parlo de claror per dir la llum», «Retrat de família», «Exercici d'estil», «Vida privada» o «Quasi homenatge».

El 1998 es va donar a conèixer *Els millors poemes*, una nova antologia dedicada íntegrament a Martí i Pol, dins la col·lecció homònima destinada als que els editors consideraven els poetes més representatius de la lírica catalana del segle xx. A la pàgina de crèdits hi consta que la selecció ha estat realitzada per Sebastià Alzamora però no hi ha cap nota explicativa de com s'han ordenat els poemes, tot i que sembla que s'ha optat per un criteri més temàtic que cronològic. Sorprenentment, la tria es limita als quatre primers volums de l'*Obra poètica* de Llibres del Mall, amb els afegits de *Crònica de demà*, *Estimada Marta* i *Primer llibre de Bloomsbury*. O sigui textos publicats fins a 1982. També cal fer esment de la publicació del poema «A tall d'exordi», d'un dels darrers aplecs, *Després de tot*, a *100 poesies catalanes que cal conèixer* (2003), preparades per Joan Triadú.

Giuseppe E. Sansone va seleccionar divuit poemes de Martí i Pol per al tercer volum de l'*Antologia de poetes catalans. Un mil·lenni de literatura* (2004). En el pròleg (Sansone, 2004: 9-14), el crític afirma que va plantejar la tria com una revisió —i actualització— de l'*Antologia general de la poesia catalana*, de 1936, elaborada per Martí de Riquer, Josep Maria Miquel i Vergés i Joan Teixidor. A les pàgines introductòries, més que un repàs a la trajectòria de la lírica catalana del segle passat i als seus autors, Sansone explora el concepte d'antologia i els criteris de què s'ha servit per a seleccionar els poemes (el gust personal però també la tradició); tanmateix afirma que ha procurat «oferir una visió de conjunt de l'evolució general de la poesia catalana, tenint en compte el rerefons aglutinador que en relliga no tan sols les diverses àrees d'expressió, sinó també aquesta amb la de la resta d'Europa i d'enllà dels seus confins». Cal remarcar, però, que no hi ha cap text explicatiu sobre els autors seleccionats, cosa que impedeix conèixer l'opinió de Sansone sobre el poeta de Roda. La mostra, de *Paraules al vent* a *Un hivern plàcid* (sembla que estava enllestida el 1995, cosa que n'explica l'absència de reculls com *Llibre de les solituds*) és, si més no, singular, ja que s'antologuen, per primera vegada, poemes com «Homes d'asfalt» o «Oposes un mur de vent» mentre que en són absents «Balada», «L'Elionor» o «No em prens ni et prenc...», ben coneguts pels lectors martinians; de tota manera no hi manquen textos com «Autobiografia», «Mireu-me bé: sóc l'altre...», «Metamorfosi-I» o «Les clares rutes del teu cos...». Aquest mateix 2004, amb motiu de la mort del poeta, el diari *El Periòdic*, conjuntament amb el Grup 62, va oferir als seus lectors *Homenatge a Miquel Martí i Pol*, una antologia —sense que en consti l'autor— formada per noranta-nou poemes, ordenats a partir dels quatre volums de l'*Obra poètica* d'Edicions 62. El 2005 es va publicar *Antologia de la poesia catalana*, que respon

a la tria de cinquanta poemes efectuada pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya amb la pretensió d'esdevenir un cànon per als alumnes de Batxillerat; l'únic poema de Martí i Pol seleccionat és «L'Elionor».⁸

La darrera tria que comentem és *Paraula encesa* (2012), una «Antologia de la poesia catalana dels últims cent anys», a càrrec de Pere Ballart i Jordi Julià, i que pren com a coordenades el 1911, l'any de la mort de Maragall, «el primer poeta indiscutiblement modern que ha tingut Catalunya», i el 2011; els darrers poetes antologats són nascuts el 1959, data del traspàs de Ribà. Sobre Martí i Pol, al davant que precedeix la tria (Ballart & Julià, 2012: 299) es ressalta el fet que hagi estat considerat, després de Verdaguier, com el «poeta del poble», cosa que s'exploraria per l'estil planer, la fermesa amb què va suportar una malaltia degenerativa i «el fet d'encarnar amb la seva obra un projecte col·lectiu d'aspiracions nacionals». Quatre poemes de caràcter molt diferent conformen la selecció: «Porto la tarda», del llibre homònim, exemplifica la lírica amorosa; «Balada», de *La fàbrica*, propi del realisme de l'època, reflecteix les desigualtats socials i la vida humil d'un poble com Roda de Ter; «Ara mateix», de *L'àmbit de tots els àmbits*, mostra el vessant més combatiu i nacionalista, i «Lletra a Dolors», de *Llibre d'absències*, és una elegia «d'una contenció i serenitat emocionants sense cap rastre de retòrica aparent».

Per a una imatge de la poesia de Miquel Martí i Pol

Els pròlegs que complementen les antologies que hem analitzat permeten comprovar com es creen i es consoliden una sèrie d'estereotips que fixen els perfils literaris de Martí i Pol: l'origen social i reivindicatiu, la superació de la malaltia o la simplicitat poètica. Hi ha ajudat, sens dubte, el fet que bona part de les antologies dedicades al poeta, íntegrament o amb altres autors, han estat elaborades amb criteris didàctics i, per tant, han cercat volgudament un públic adolescent per a qui Martí i Pol hauria de ser el model d'una poesia intel·ligible i, perquè no, moderna.⁹ Un fet que ha condicionat les tries i que s'observa en la següent llista que indexa els poemes més reproduïts entre 1964 i 2012: «Balada» (*La fàbrica-1959*); «El poble», «Les quatre estacions», «L'heroi» i «Romanç» (*El poble*); «He heretat l'esperança» (*He heretat l'esperança*); «Lletra a Anna» (*Lletra a Anna*); «Autobiografia» i «Petita faula de mi mateix» (*Autobiografia*); «La fàbrica», «La creació», «L'Elionor» i «In Memoriam» (*La fàbrica*); «Mireu-me bé: sóc l'altre» i «Aquest poema és un / sol de palla trenada» (*Vint-i-set poemes en tres temps*); «Em de-

8. Val a dir que entre el 2005 i el 2007 el recull *La fàbrica* va ser lectura obligatòria per als alumnes de l'assignatura de Literatura Catalana de la modalitat d'Humanitats i Ciències Socials del Batxillerat.

9. Indiquem les col·leccions didàctiques on han aparegut les tries, amb el nom de l'antòleg i l'any de publicació: «Sis Joans» (DescLOT, 1979) d'Editorial Lumen; «Les Eines» (DescLOT, 1981) d'Editorial Laia; «El Garbell» (Farrés, 1983; Broch, 1985), «El Cangur» (Farrés, 1995) i «Educació-62» (Farrés, 2007) d'Edicions 62; «L'Esparver Llegir» (Planells i Vernet, 1990), d'Edicions de La Magrana; «El Blau Marí» (Balcells i Roig, 1991), d'Editorial Teide; «Biblioteca Didàctica de Literatura Catalana» (Borrell, 1993), «Degustació poètica» (Duarte, 1994) i «Antaviana Jove» (Broch, 2000) d'Editorial Barcanova. A més, l'*Antologia de la poesia catalana* (2005), la tria feta pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, ha estat publicada a diverses col·leccions didàctiques: «Les Eines de Proa», d'Editorial Proa; «Educació-62», d'Edicions 62, i «Biblioteca Hermes. Clàssics Catalans», de Castellnou Edicions.

claro vençut» i «Cada mot un món» (*La pell del violí*); «Clos de miralls...» (*Cinc esgrafiats a la mateixa pareta*); «Metamorfosi-I» i «Salveu-me els ulls» (*Quadern de vacances*); «Ara és demà» (*Crònica de demà*); «Mira'm els ulls que cap fosca no venç» i «No em prens ni et prenc» (*Estimada Marta*); «Ara mateix» (*L'àmbit de tots els àmbits*); «Més lent que caure, però no menys cert» (*Primer llibre de Bloomsbury*), i «Lletra a Dolors» (*Llibre d'absències*). Dels darrers reculls cal destacar-ne «L'adolescent» (*Per preservar la veu*); «Sé que em fugiu» (*Els bells camins*); «No trobaràs l'adolescent perdut» i «Sol, de vella, atzarosa solitud» (*Suite de Parlavà*); «Un hivern plàcid» i «Quasi homenatge» (*Un hivern plàcid*), i «Autoretrat als seixanta-set anys» i «Punt i final» (*Llibre de les solituds*). Un aplec de textos que dibuixen una imatge polièdrica del poeta de Roda —popular, realista, sincer, íntim, nacionalista o elegíac, són alguns dels adjectius que li han aplicat els antòlegs— i que ja han esdevingut gairebé indispensables per a la confecció de qualsevol antologia que se li vulgui dedicar.

Referències bibliogràfiques

- ALTAÍÓ, Vicenç; SALA-VALLDAURA, Josep Maria. «Estudi». A: *Les darreres tendències de la poesia catalana*. Barcelona: Laia, 1980.
- BALAGUER, Enric. «Estudi introductori». A: *Dinou poetes dels seixanta*. València: Tres i Quatre, 1987.
- BALLART, Pere; JULIÀ, Jordi. *Paraula encesa*. Barcelona: Viena, 2012.
- BOFILL I FERRO, Jaume; COMAS, Antoni. *Un segle de poesia catalana*. Barcelona: Destino, 1968.
- *Un segle de poesia catalana*. Barcelona: Destino, 1981.
- BROCH, Àlex. «L'obra poètica de Miquel Martí i Pol». A: MARTÍ I POL, Miquel. *Antologia poètica*. Barcelona: Barcanova, 2004.
- CARMONA, Àngel. *Antologia de la poesia social catalana*. Barcelona: Alfaguara, 1970.
- CASTELLET, Josep Maria; MOLAS, Joaquim. *Poesia catalana del segle xx*. Barcelona: Edicions 62, 1963.
- DESCLOT, Miquel. «Miquel Martí i Pol, com el campanar de Roda». A: MARTÍ I POL, Miquel. *Cada mot un món*. Barcelona: Lumen, 1979.
- *Tretze poetes catalans*. Barcelona: Laia, 1981.
- «Al taller de Miquel Martí i Pol». A: MARTÍ I POL, Miquel. *Amb sang els compto*. València: Tres i Quatre, 1993.
- FARRÉS, Pere. «Estudi preliminar». A: MARTÍ I POL, Miquel. *Sol de palla trenada. Antologia poètica (1951-2003)*. Barcelona: Edicions 62, 2007.
- LLOVERAS, Xavier; ROIG, Albert. «Pròleg». A: *L'artista de la paraula. Poesia catalana del segle xx*. Barcelona: Proa, 1993.
- OLLER, Dolors. «Pròleg». A: *Deu poetes d'ara*. Barcelona: Edicions 62, 1996.

SANSONE, Giuseppe E. «Pròleg». A: *Antologia de poetes catalans. Un mil·lenni de literatura. De Maragall als nostres dies*. Vol. III i IV. Barcelona: Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors, 2004.

SOLDEVILA, Llorenç. «Recepció crítica i popularització de l'obra. Una aproximació». *L'Avenç*, núm. 296 (2004).

TORRENTS, Ricard. «Pròleg». A: MARTÍ I POL, Miquel. *Amb els ulls oberts*. Barcelona: Proa, 1999.

TRIADÚ, Joan. *Nova antologia de la poesia catalana (De Maragall als nostres dies)*. Barcelona: Selecta, 1965. [Nova edició revisada, 1973]